

Araştırma Makalesi

Mersin Univ Sağlık Bilim Derg 2022;15(2):156-165

doi:10.26559/mersinsbd.963228

Sağlık bilimleri lisans öğrencilerinin organ bağışına yönelik tutumlarını etkileyen faktörler

 Hasan Hüseyin Çam¹, Hacı Yusuf Güleç¹, Ebru Öztürk Çopur¹,
 Fatma Karasu¹

¹ Kilis 7 Aralık Üniv. Yusuf Şerefoğlu Sağlık Bilimleri Fak., Hemşirelik Bölümü, Kilis, Türkiye

Öz

Amaç: Bu çalışmanın amacı, sağlık bilimleri lisans öğrencilerinin organ bağışına yönelik tutumlarını incelemek ve bu tutumu etkileyen faktörleri belirlemektir. **Yöntem:** Kesitsel tipteki bu çalışma, Ocak-Şubat 2021 tarihleri arasında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan bir üniversitenin Sağlık Bilimleri Fakültesinde 495 öğrenci üzerinde yürütülmüştür. Katılımcılar, sosyo-demografik faktörleri ve Organ Bağışı Tutum Ölçeği ile ilgili soruları içeren bir öz bildirim anketi doldurdu. Anket tamamlanma oranı %70 idi. İstatistiksel analizler için IBM SPSS yazılımı kullanıldı. p değerleri<0.05 istatistiksel olarak anlamlı kabul edildi. Veriler; tanımlayıcı istatistikler, Kolmogorov-Smirnov testi, Bağımsız Örneklem T testi ve Tek Yönlü ANOVA testi kullanılarak analiz edildi. **Bulgular:** Katılımcıların yaş ortalaması 20.63±1.87 yıl idi. Katılanların %45.4'ü ölüm halinde organlarını bağışlamaya istekliken, geriye kalan %54.6'sı ise organlarını bağışlamaya isteksizdi. Organ bağışına yönelik olumlu tutum ile ilgili değişkenler: kadın cinsiyette olma, çekirdek aile yapısı, kentte yaşama, organ bağışçısı olma isteği, ailenin geçmişte organ nakli ve bağışı deneyimi, aile üyelerinin organ bağışına yönelik olumlu tutumu ve organ bağışı ile ilgili dini inanışlardır. **Sonuç:** Araştırmaya katılanlar arasında organ bağışına karşı yüksek düzeyde olumlu tutum, ancak düşük düzeyde isteklilik fark edilmiştir. Geleceğin sağlık profesyonellerinin olumlu tutumlarını ve bağış yapma isteğini en üst düzeye çıkarmak için farkındalık oluşturulması teşvik edilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Doku ve organ tedariki, tutum, sağlık, bilim, öğrenciler

Yazının geliş tarihi: 06.07.2021

Yazının kabul tarihi: 22.04.2022

Sorumlu Yazar: Hasan Hüseyin Çam, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Yusuf Şerefoğlu Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Kilis, Tlf: 0(348) 8143095, E-posta: cam_hasanhuseyin@hotmail.com

Factors influencing attitudes towards organ donation among undergraduate health sciences students

Abstract

Objective: The objective of this study was to analyze the attitude of undergraduate health sciences students toward organ donation and determine the factors that affect this attitude. **Method:** A cross-sectional study was conducted among 495 students in a Faculty of Health Sciences at the Southeastern Anatolia Region from January to February 2021. The participants completed a self-report questionnaire, including questions on socio-demographic factors and the Organ Donation Attitude Scale. The questionnaire completion rate was 70.0%. IBM SPSS software was used for statistical analyses, with P values < 0.05 considered to be statistically significant. Data were analyzed using descriptive statistics, Kolmogorov-Smirnov test, Independent-Samples T test and One-Way ANOVA test. **Results:** The mean age of the participants was 20.63±1.87 years. Of all respondents, 45.4% were willing to donate organs upon death, while the remaining 54.6% were unwilling to donate. Variables which were related to a positive attitude towards organ donation were: being of the female sex, nuclear family structure, living in urban, willingness to be organ donors, past experience of organ transplantation and donation by family, positive attitude of the family members toward organ donation and religious beliefs about organ donation. **Conclusion:** High level of positive attitude but low level of willingness was noticed among the study participants toward organ donation. Creating awareness should be promoted to maximize favorable attitudes and willingness to donate among these future health care professionals.

Keywords: Tissue and organ donation, attitude, health, science, students

Giriş

Organ nakli, son dönem organ yetmezliği için günümüzde en iyi ve sıklıkla hayat kurtaran tek tedavi yöntemi olarak kabul edilen yerleşik bir tedavi şeklidir.¹ Dünya nüfusunun yaklaşık %90'ını temsil eden 104 ülke için 2008'de analiz edilen faaliyet verilerine dayanılarak, dünya çapında her yıl yaklaşık 100800 katı organ nakli yapıldığı gösterilmiştir (69400 böbrek nakli (canlı vericilerden %46.0), 20200 karaciğer nakli (canlı vericilerden %14.6), 5400 kalp nakli, 3400 akciğer nakli ve 2400 pankreas nakli). Bazı ülkelerden ölü bağışları ile ilgili tam veri sağlanamasa da, yaklaşık 22400 ölü donör olduğu bildirilmiştir.² Dünya Sağlık Örgütü Bağış ve Transplantasyon Küresel Gözlemeden elde edilen en son veriler, dünya çapında 130000'den fazla sağlam organ naklinin gerçekleştirildiğini göstermektedir. Etkileyici olmakla birlikte, bu sayının küresel ihtiyacın %10'undan azını temsil ettiği tahmin edilmektedir. Ayrıca, organ bağış ve nakli oranları Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) bölgeleri arasında büyük farklılıklar

gösterdiğinden hizmetlerin mevcudiyeti ve erişiminde büyük bir tutarsızlık vardır. Akut organ kıtlığı durumu, bekleme listelerinde olan kişilerin (genellikle zenginler) yasadışı ve etik olmayan yollardan (genellikle yoksul ve savunmasız kişilerden) organ edinmesine yol açarak yüksek ölüm oranlarına neden olmaktadır.¹

Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Doku, Organ Nakli ve Diyaliz Hizmetleri Dairesi Başkanlığı'nın 2020 yılı verilerine göre; Türkiye'de organ ve doku nakli bekleyen hasta sayısı 25185 (20875 böbrek nakli, 1716 karaciğer nakli, 1291 kornea nakli, 952 kalp nakli, 283 pankreas nakli ve 68 akciğer nakli) kişidir. Türkiye'de 2020 yılında yapılan organ nakillerinde organ vericilerinin %76.4'ü (3429) canlı kaynaklı iken, %23.6'sı (1059) ölü kaynaklıdır. Aynı yıl içinde Türkiye'de 1391 beyin ölümü gerçekleşmiş olup, bu ölümlerin ise sadece 263'ünün (%18.9) ailesi organ ve doku bağışına izin vermiştir.³

Organ bağış etik, yasal, tıbbi, örgütsel ve toplumsal faktörleri içeren karmaşık ve çok faktörlü bir konudur.

Dünyanın dört bir yanındaki ülkeler, insanların organ bağışına yönelik tutumlarının bilgi, eğitim ve din gibi faktörlerden etkilendiğini bildirmiştir.⁴ Bağış ve organ nakli konusunda toplulukların ve sağlık profesyonellerinin daha iyi eğitim almaları için kabul edilmiş bir ihtiyaç bulunmakta olup, bu durum ölü bağış programlarının başarısının anahtarıdır.⁵

Sağlık profesyonellerinin rolü, hastalar ile bağışçılar veya bağışçının ailesi arasındaki ilk bağ olması nedeniyle önemlidir. Sağlık çalışanlarının tutumunun organ bağış oranlarında, organ bağış kampanyalarının teşvikinde ve başarılarında zorunlu bir rol oynayabileceğini gösteren kanıtlar vardır.⁶ Bu bakımdan, sağlık bilimleri lisans öğrencileri geleceğin sağlık profesyonelleri olarak toplumun organ bağış ve nakli hakkındaki görüşleri üzerinde büyük bir etkiye sahip olacaktır. Bu grubun herhangi bir olumsuz tutumu organ bağışının artmasına engel olabilir. Bu nedenle, bu çalışmanın amacı geleceğin sağlık profesyonelleri olacak olan sağlık bilimleri lisans öğrencilerinin organ bağışına yönelik tutumlarını incelemek ve bu tutumu etkileyen faktörleri belirlemektir.

Yöntem

Araştırma deseni ve evren

Kesitsel tipteki bu araştırmanın evrenini, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan bir üniversitenin Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik ve Sağlık Yönetimi lisans programlarına kayıtlı toplam 495 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın bütün öğrencilere uygulanması planlanmış olup, devamsızlıktan ve araştırmaya katılmayı reddetmeden dolayı evrenin %70'ine (346 öğrenci) ulaşılmıştır.

Veri toplama araçları

Veriler, 1 Ocak 2021 ve 15 Şubat 2021 tarihleri arasında anket formu kullanılarak Google Formları aracılığıyla elektronik olarak toplanmıştır. Anket formu; sosyo-demografik özellikler, organ bağışına yönelik tutumlarla ilişkili olabilecek faktörler ve Organ Bağış Tutum Ölçeği ile ilgili sorulardan oluşmaktadır. Sosyo-

demografik özellikler; yaş, cinsiyet, lisans programı, aile tipi ve kaldığı yerleşim yeri değişkenlerinden oluşmaktadır. Organ bağışına yönelik tutumlarla ilişkili olabilecek faktörler; organ bağış bilgi düzeyi, organ bağışında isteklilik, yakınlarının organ bağış deneyimi, yakınlarının organ nakli deneyimi, aile üyelerinin organ bağışına yönelik tutumu, din kurallarına bağlılık, din kurallarının organ bağışlamasına izin verme durumu değişkenlerinden oluşmaktadır. Organ bağış tutum ölçeği, Parisi ve Katz⁷ tarafından 1986 yılında geliştirilen, Yazıcı Sayın⁸ (2016) tarafından Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılan bir veri toplama aracıdır. Yazıcı Sayın⁸ (2016) tarafından yapılan Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasında ölçeğin genel, pozitif tutum ve negatif tutum alt boyutu cronbach alfa katsayıları sırası ile 0.857, 0.925, 0.914 olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada ise ölçeğin genel, pozitif tutum ve negatif tutum alt boyutu cronbach alfa katsayıları sırası ile 0.831, 0.935, 0.909 olarak bulunmuştur.

Ölçek her bir maddesi, tamamen katılıyorum seçeneği ve hiç katılmıyorum arasında değişen 6 seçenekli bir likert formatındadır. Ölçeğin 2 boyutu vardır ve 40 maddeden oluşmaktadır. Birinci boyut, pozitif söylemlerden oluşmakta ve insanların organ bağış konusundaki "yardımseverlik ve ahlaki değerleri/inançlarını" gösteren 20 maddeden oluşmaktadır (1, 3, 6, 7, 9, 10, 12, 15, 18, 20, 22, 23, 25, 27, 28, 31, 34, 36, 38, 40). İkinci boyut ise tıbbi olarak ihmal edilme korkusu ve bedensel yaralanma korkusu olmak üzere 2 negatif söylemlerden oluşmaktadır. "Tıbbi olarak ihmal edilme korkusu" (4, 11, 14, 16, 17, 19, 24, 30, 32, 37) ve "bedensel yaralanma korkusu" (2, 5, 8, 13, 21, 26, 29, 33, 35, 39) 10'ar maddeden oluşmaktadır. Ölçekte her bir maddenin puanı toplanarak puan hesaplaması yapılmaktadır. "Yardımseverlik ve ahlaki değer ve inançlar" değişkeninden yani pozitif tutumlardan alınabilecek puanlar 20-120 arasında değişmektedir. Algılanan tıbbi ihmal edilme korkusu değişkeninin puanı 10-60 arasında, algılanan bedensel yaralanma korkusunun puanı da 10-60 arasında değişmektedir. Negatif tutum skoru ise 20-120 arasındadır. Yüksek pozitif ve düşük negatif skorlar organ bağış

konusunda gönüllü tutumların güçlü olduğunu göstermektedir.⁸

Etik onay

Bu çalışma Helsinki Deklarasyonu ilkelerine uygun olarak yapılmıştır. Üniversite Etik Kurulundan etik kurul onayı (Etik onay numarası: 2020/29) ve araştırmanın yürütüldüğü kurumdan yazılı izin alındı. Bilgilendirilmiş onam tüm anket katılımcıları tarafından sağlanmıştır.

İstatistiksel analiz

İstatistiksel analizler için IBM SPSS yazılımı kullanıldı. P değerleri < 0.05 istatistiksel olarak anlamlı kabul edildi. Veriler; tanımlayıcı istatistikler, Kolmogorov-Smirnov testi, Bağımsız Örneklem T testi ve Tek Yönlü ANOVA testi kullanılarak analiz edildi. Tanımlayıcı analizler için veriler frekans, yüzdelik, ortalama ve standart sapma olarak ifade edilmiştir.

Bulgular

Katılımcıların yaş ortalaması 20.63±1.87 olup, büyük çoğunluğu (%69.4) kadındır. Yaklaşık üçte biri (%32.4) geleneksel (geniş) aile tipine sahip iken, büyük çoğunluğu (%67.6) çekirdek aile tipine sahiptir. Dörtte üçü (%74.6) kentsel alanda ikamet etmekte iken, %25.4'ü ise kırsal alanda ikamet etmektedir (Tablo 1).

Organ bağışına ile ilgi bilgi düzeyinin yüksek olduğunu bildirenlerin oranı %6.6 iken, orta ve düşük olarak bildirenlerin oranı ise sırasıyla %46.5 ve %46.8'dir. Organ bağışında bulunma konusunda istekli olanların oranı ise %45.4'tür. Yakınlarının organ bağışına ve organ nakli deneyimi olduğunu bildirenlerin oranı sırasıyla %9.2 ve %9.0'dur. Aile üyelerinin organ bağışına yönelik tutumunu olumlu olarak bildirenlerin oranı %23.7'dir. Din kurallarına bağlı olduğunu bildirenlerin oranı %79.8'dir. Din kurallarının organ bağışına izin verdiğini bildirenlerin oranı ise %79.5'tir (Tablo 1).

“Pozitif tutum” puanı kadınlarda, çekirdek aileden gelenlerde, kentsel alanda ikamet edenlerde, organ bağışına istekli olanlarda, yakınlarının organ bağışına ve organ nakli deneyimi olanlarda, aile üyelerinin

organ bağışına yönelik tutumunu olumlu olarak bildirenlerde ve din kurallarının organ bağışına izin verdiğini düşünenlerde anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur (p<0.05). Yaş, lisans programı, organ bağışına bilgi düzeyi ve din kurallarına bağlılık ile pozitif tutum arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (p>0.05) (Tablo 1).

“Tıbbi olarak ihmal edilme korkusu” puanı erkeklerde, geleneksel aileden gelenlerde, organ bağışına istekli olmayanlarda ve aile üyelerinin organ bağışına yönelik tutumunu olumsuz olarak bildirenlerde anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur (p<0.05). Yaş, lisans programı, kaldığı yerleşim yeri, organ bağışına bilgi düzeyi, yakınlarının organ bağışına ve nakli deneyimi, din kurallarına bağlılık ve din kurallarının organ bağışlamasına izin vermesi ile tıbbi olarak ihmal edilme korkusu arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (p>0.05) (Tablo 1).

“Bedensel yaralanma korkusu” puanı erkeklerde, geleneksel aileden gelenlerde, organ bağışına istekli olmayanlarda, yakınlarının organ bağışına ve organ nakli deneyimi olmayanlarda, aile üyelerinin organ bağışına yönelik tutumunu olumsuz olarak bildirenlerde ve din kurallarının organ bağışına izin vermediğini düşünenlerde anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur (p<0.05). Yaş, lisans programı, kaldığı yerleşim yeri, organ bağışına bilgi düzeyi ve din kurallarına bağlılık ile bedensel yaralanma korkusu arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (p>0.05) (Tablo 1).

“Negatif tutum” puanı erkeklerde, geleneksel aileden gelenlerde, organ bağışına istekli olmayanlarda, yakınlarının organ bağışına ve organ nakli deneyimi olmayanlarda, aile üyelerinin organ bağışına yönelik tutumunu olumsuz olarak bildirenlerde ve din kurallarının organ bağışına izin vermediğini düşünenlerde anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur (p<0.05). Yaş, lisans programı, kaldığı yerleşim yeri, organ bağışına bilgi düzeyi ve din kurallarına bağlılık ile negatif tutum arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (p>0.05) (Tablo 1).

Tablo 1. Sosyo-demografik özellikler ve bazı değişkenlere göre organ bağış tutumu ölçeği puan ortalamaları

Değişkenler		Organ bağış tutum ölçeği						
		n	%	Pozitif tutum	Tıbbi olarak ihmal edilme korkusu	Bedensel yaralanma korkusu	Negatif tutum	
X ± SS	X ± SS			X ± SS	X ± SS			
Yaş	≤ 20	187	54.0	99.74± 16.07	27.44± 10.68	32.08± 10.17	59.52± 18.98	
	≥ 21	159	46.0	100.40±17.72	27.80± 11.96	29.78± 11.60	57.59± 22.14	
				0.71	0.76	0.05	0.38	
Cinsiyet	Erkek	106	30.6	93.32± 19.80	30.85± 11.72	34.12± 11.58	64.98± 21.70	
	Kadın	240	69.4	103.02±14.41	26.17± 10.79	29.66± 10.31	55.83± 19.32	
				< 0.05	< 0.05	< 0.05	< 0.05	
Lisans programı	Hemşirelik	267	77.2	100.67±15.76	27.60±11.47	30.73±10.82	58.34±20.63	
	Sağlık Yönetimi	79	22.8	97.93±19.98	27.62±10.65	32.02±11.14	59.64±20.06	
				0.20	0.99	0.35	0.62	
Aile tipi	Çekirdek	234	67.6	101.65±15.76	26.60±10.97	30.21±10.68	56.82±20.10	
	Geleneksel	112	32.4	96.70±18.49	29.70±11.66	32.73±11.19	62.43±20.85	
				< 0.05	< 0.05	< 0.05	< 0.05	
Kaldığı yerleşim yeri	Kırsal	88	25.4	93.86± 18.97	28.87± 11.18	31.53± 11.37	60.40± 20.89	
	Kentsel	258	74.6	102.16±15.51	27.17± 11.30	30.85± 10.74	58.03± 20.35	
				< 0.05	0.22	0.61	0.34	

a = Bağımsız Örneklem T testi, b = Tek Yönlü ANOVA testi, X ± SS = Ortalama ± Standart Sapma

Tablo 1'in devamı. Sosyo-demografik özellikler ve bazı değişkenlere göre organ bağış tutumu ölçeği puan ortalamaları

Değişkenler	Organ bağış tutum ölçeği						
		n	%	Pozitif tutum X ± SS	Tıbbi olarak ihmal edilme korkusu X ± SS	Bedensel yaralanma korkusu X ± SS	Negatif tutum X ± SS
Organ bağış bilgi düzeyi	Yüksek	23	6.6	105.47±13.31	25.47±11.64	27.52±11.44	53.00±21.03
	Orta	161	46.5	100.72±16.35	26.67±10.89	30.37±11.22	57.05±20.26
	Düşük	162	46.8	98.61±17.61	28.83±11.53	32.17±10.39	61.01±20.45
	P ^b değeri			0.14	0.14	0.09	0.08
Organ bağışında isteklilik	Evet	157	45.4	106.76±13.67	24.28±11.04	26.21±10.35	50.49±19.87
	Hayır	189	54.6	94.47±17.19	30.37±10.73	35.02±9.67	65.40±18.47
	P ^a değeri			< 0.05	< 0.05	< 0.05	< 0.05
Yakınlarının organ bağış deneyimi	Evet	32	9.2	107.96±10.66	25.59±13.00	26.21±13.99	51.81±26.22
	Hayır	314	90.8	99.24±17.14	27.81±11.09	31.51±10.43	59.33±19.73
	P ^a değeri			< 0.05	0.28	< 0.05	< 0.05
Yakınlarının organ nakli deneyimi	Evet	31	9.0	105.80±16.75	25.25±12.01	24.25±12.61	49.51±23.98
	Hayır	315	91.0	99.48±16.75	27.84±11.19	31.69±10.50	59.53±19.93
	P ^a değeri			< 0.05	0.22	< 0.05	< 0.05
Aile üyelerinin organ bağışına yönelik tutumu	Olumlu	82	23.7	107.40±13.46	22.34±9.22	23.43±10.55	45.78±18.50
	Olumsuz	264	76.3	97.76±17.13	29.24±11.37	33.38±9.89	62.63±19.43
	P ^a değeri			< 0.05	< 0.05	< 0.05	< 0.05
Din kurallarına bağlılık	Evet	276	79.8	99.51±17.14	27.37±11.19	31.23±10.69	58.60±20.29
	Hayır	70	20.2	102.17±15.45	28.52±11.65	30.22±11.70	58.75±21.39
	P ^a değeri			0.23	0.44	0.49	0.95
Din kurallarının organ bağışlamasına izin vermesi	Evet	275	79.5	101.95±15.62	27.09±10.86	29.94±10.62	57.04±19.83
	Hayır	71	20.5	92.69±19.27	29.59±12.64	35.23±11.01	64.83±21.91
	P ^a değeri			< 0.05	0.09	< 0.05	< 0.05

a = Bağımsız Örneklem T testi, b = Tek Yönlü ANOVA testi, X ± SS = Ortalama ± Standart Sapma

Tablo 2’de öğrencilerin organ bağış tutumu ölçeğinden aldıkları puan ortalamaları gösterilmektedir. Pozitif tutum (yardımseverlik ve ahlaki değerleri) alt boyutu toplam puan ortalaması 100.05±16.83; tıbbi olarak ihmal edilme

korkusu alt boyutu toplam puan ortalaması 27.60±11.27; bedensel yaralanma korkusu alt boyutu toplam puan ortalaması 31.02±10.89; negatif tutum alt boyutu toplam puan ortalaması 58.63±20.48 olarak bulunmuştur.

Tablo 2. Organ bağış tutum ölçeğinden alınan puan ortalamaları

	X ± SS	Ortanca	Minimum	Maksimum
Pozitif tutum (yardımseverlik ve ahlaki değer)	100.05±16.83	102	20	120
Tıbbi olarak ihmal edilme korkusu	27.60±11.27	25	10	60
Bedensel yaralanma korkusu	31.02±10.89	31	10	60
Negatif tutum	58.63±20.48	58	20	117

X ± SS = Ortalama ± Standart Sapma

Tartışma

Bu çalışmada, organ bağışına yönelik tutumlarla ilişkili birçok faktör bulunmuştur. Cinsiyet, aile tipi, kaldığı yerleşim yeri, organ bağışında isteklilik, yakınlarının organ bağış ve organ nakli deneyimi, aile üyelerinin organ bağışına yönelik tutumu ve din kurallarının organ bağışına izin vermesi anlamlı değişkenler olarak tespit edilmiştir.

Bu çalışmada, katılımcıların %45.4’ü organ bağışında bulunma konusunda istekli olduğunu ifade etmiştir. Diğer ülkelerde yapılan çalışmalar incelendiğinde, sağlık bilimleri lisans öğrencilerinde organ bağış isteklilik oranının %49.6 ile %58.1 arasında değiştiği görülmektedir.⁹⁻¹¹ İran’daki tıp öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada, katılımcıların %49.6’sı organ bağış yapmaya istekli olduğunu bildirmiştir.⁹ Malezya’da tıp ve hemşirelik öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada, katılanların %55.6’sı ölüm halinde organ bağışında bulunmaya istekliken, %44.4’ü organ bağışında bulunmaya isteksiz olduğunu belirtmiştir.¹⁰ Etiyopya’da tıp öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada, katılımcıların %58.1’inin organ bağış yapma konusunda istekli oldukları rapor edilmiştir.¹¹ Türkiye’de hemşirelik öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada ise katılımcıların %30.5’i organ bağışında bulunmayı düşündüklerini ifade

etmiştir.¹² Bu farklılıkların bazıları farklı altyapı, kanun veya rıza sistemi ile açıklanabilir. Bununla birlikte, özellikle ölü bağış oranlarının düşük olduğu ülkelerde dini faktörler de rol oynayabilir.

Bu çalışmada, organ bağış konusunda olumlu tutumun kadınlarda erkeklere göre daha yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde, Türkiye’de 402 yetişkin üzerinde yapılan bir çalışmada kadınlarda organ bağış konusundaki tutum erkeklere göre daha olumlu bulunmuştur.¹³ İspanya’da tıp öğrencilerinin organ bağışına yönelik tutumlarına ilişkin çok merkezli bir çalışmada ise kadın cinsiyette olma ile organ bağışına karşı olumlu tutum arasında anlamlı bir ilişki gösterilmiştir.¹⁴ Yardım davranışıyla ilgili cinsiyet rollerinin kuralcı doğası, bu sonuçlar için olası bir açıklama sunar. Ölüm sonrası bağış, minimum riskler veya fiziksel zorluklar, ancak fedakârlık gerektiren kadın tipi bir yardım davranışı gibi görünmektedir. Sonuç olarak, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına uygun olarak kadınlar erkeklere kıyasla potansiyel bir bağışçı olmak için daha güçlü bir ahlaki yükümlülük ve empati hissederler.¹⁵

Bapat ve arkadaşlarının¹⁶ (2010) Hindistan’da tıp öğrencileri üzerinde yaptıkları bir çalışmada, çekirdek ailelerden gelen ve kentsel alanda ikamet eden

öğrencilerin organ bağışına yönelik olumlu tutumlarının geleneksel ailelerden gelen ve kırsal alanda ikamet eden öğrencilere göre daha yüksek düzeyde olduğu rapor edilmiştir. Benzer şekilde, bu çalışmada çekirdek ailelerden gelen ve kentsel alanda ikamet eden öğrencilerin organ bağışısı konusunda olumlu tutumların yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Bu durum, özellikle geleneksel ailelerden gelen ve kırsal alanda ikamet eden öğrencilere yönelik organ bağışısı farkındalığını artıracak müdahale programlarının gerekliliğini göstermektedir.

Bu çalışmada, yakınlarının organ nakli ve bağışısı deneyimi olduğunu ifade edenlerin organ bağışısı konusundaki olumlu tutumlarının yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Benzer şekilde, Güler ve arkadaşlarının¹² (2020) hemşirelik öğrencileri üzerinde yaptıkları bir çalışmada, ailelerinde daha önce organ nakli olan veya ailelerinde organ nakli bekleyen bireyin varlığı olduğunu bildiren öğrencilerin organ bağışısına yönelik pozitif tutum puanının daha yüksek düzeyde olduğu rapor edilmiştir. Aynı şekilde, İspanya'da tıp ve hemşirelik lisans öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada ise aile üyelerinden birinin organlarını bağışladığını bildiren öğrencilerin ölüm halinde organ bağışısında bulunmaya yönelik olumlu tutum gösterdikleri saptanmıştır.¹⁷

Bu çalışmada, aile üyelerinin organ bağışısına yönelik tutumlarının olumlu olduğunu bildiren katılımcıların organ bağışısı konusundaki olumlu tutumlarının daha güçlü olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde, Polonya'da hemşirelik öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada aile üyelerinin organ bağışısına yönelik olumlu tutumu organ bağışısına karşı daha olumlu bir tutumla ilişkilendirilmiştir.¹⁸ Çin'de bir grup üniversite öğrencisi arasında yapılan bir çalışmada ise aile üyelerinin organ bağışısına yönelik olumlu tutumunun organ bağışısında istekliliğin sürdürülmesinde önemli bir rol oynadığını gösterilmiştir.¹⁹ Bu sonuçlar, aile üyelerinden gelen desteğin, potansiyel bir bağışıcı için organ bağışısında istekliliği motive etme ve sürdürme açısından çok önemli olduğunu göstermektedir. Ailenin organ bağışısındaki kritik rolü yalnızca potansiyel

bağışıcılar için değil, aile üyeleri veya genel halk için de daha iyi bir eğitimin önemini vurgulamaktadır.

Organ bağışısı konusundaki dini hükümler hakkındaki bilgisizliğin organ bağışısı eksikliğinin ana nedenlerinden biri olduğu gösterilmiştir.²⁰ Danimarka, Suudi Arabistan ve diğer ülkelerde dini nedenlerle vücut bütünlüğünü koruma çabası nedeniyle bazı kişilerin organ bağışısını reddedebileceği bildirilmiştir.¹⁹ Hindistan'da lisans dış hekimliği öğrencileri üzerinde yürütülen bir çalışmada ise Hindular ve Müslümanların diğer dinlere inanlara (Hıristiyanlar, Jainler ve Ateistler) göre organ bağışısına ilişkin önemli ölçüde daha düşük ortalama bilgi, tutum ve uygulama alışkanlıkları olduğu rapor edilmiştir.⁵ Polonya'da tıp öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada, organ bağışısını reddetme nedenleri arasında ölümle ilişkili duygular, dini inançlar ve tıbbi terminoloji bilgisi eksikliği olduğu gösterilmiştir.²¹ Benzer şekilde, bu çalışmada din kurallarının organ bağışısına izin vermediğini düşünenlerin organ bağışısı konusundaki olumlu tutumlarının daha düşük seviyede olduğu tespit edilmiştir. Bu yanlış dini varsayımı ortadan kaldırmak önemlidir. Dini liderler, yalnızca bu durum için değil, aynı zamanda organ bağışıcısı olmanın önemi konusunda cemaatlerini etkilemek için güçlü bir konuma sahiptir. Dini kuralların, organ bağışısı kararını doğrudan etkilediği görülmekte olup, bu kuralların gelecekteki potansiyel bağışıcıların tutumunu da açıkça etkileyebileceği söylenebilir.

Bu çalışmanın bazı kısıtlılıkları vardır. İlk olarak, bu çalışma kesitsel araştırma tasarımı olması nedeniyle organ bağışısına yönelik tutumlar ve diğer değişkenler arasındaki ilişkilerin nedensel yönü kesin olarak gösterilemez. İkinci olarak, araştırma sadece Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan bir üniversitenin Sağlık Bilimleri Fakültesinde yapıldığından dolayı sonuçlar Türkiye'deki tüm Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencilerine genellenemez.

Sonuç

Araştırmaya katılanlar arasında organ bağışısı konusunda yüksek düzeyde olumlu tutum, ancak düşük düzeyde isteklilik fark edilmiştir. Erkeklerde, geleneksel ailelerden gelenlerde, organ bağışısına istekli olmayanlarda, yakınlarının organ bağışısı ve organ nakli deneyimi olmadığını ifade edenlerde ve din kurallarının organ bağışılmasına izin vermediğini düşünenlerde organ bağışısına yönelik olumlu tutumun diğer gruplara göre daha düşük seviyede olduğu görülmektedir. Bu durum, organ bağışısı konusunda olumsuz tutumu olan öğrencilerin organ bağışısına yönelik tutum ve isteklerini artırmak için yoğunlaştırılmış ve sürekli bir eğitime duyulan ihtiyacı göstermektedir.

Yazar katkısı: **HHÇ:** Çalışmanın fikri ve tasarımı, veri toplama, veri analizi ve yorumlama, makalenin taslağının hazırlanması **HYG:** Veri toplama, makalenin taslağının hazırlanması **EÖÇ:** Çalışmanın fikri ve tasarımı, makalenin taslağının hazırlanması **FK:** Çalışmanın fikri ve tasarımı, makalenin taslağının hazırlanması.

Mali destek: Herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Çıkar çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynaklar

1. World Health Organization. WHO Task Force on Donation and Transplantation of Human Organs and Tissues. <https://www.who.int/transplantation/donation/taskforce-transplantation/en/>. 1 Haziran 2021'de erişildi.
2. World Health Organization. GKT1 Activity and Practices. <https://www.who.int/transplantation/gkt/statistics/en/>. 1 Haziran 2021'de erişildi.
3. T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Doku,

- Organ Nakli ve Diyaliz Hizmetleri Dairesi Başkanlığı. Transplantasyon, Diyaliz ve İzlem Sistemleri Karar Destek Sistemi Kamuoyu Bilgilendirme Sayfaları. <https://organkds.saglik.gov.tr/dss/PUBLIC/PublicDefault2.aspx>. 1 Haziran 2021'de erişildi.
4. Chakradhar K, Doshi D, Srikanth Reddy B, Kulkarni S, Padma Reddy M, Sruthi Reddy S. Knowledge, Attitude and Practice Regarding Organ Donation among Indian Dental Students. *Int J Organ Transplant Med*. 2016;7(1):28-35. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4756262/pdf/ijotm-7-028.pdf>. 1 Haziran 2021'de erişildi.
5. World Health Organization. Transplantation. https://www.who.int/health-topics/transplantation#tab=tab_1. 1 Haziran 2021'de erişildi.
6. Sayedalamin Z, Imran M, Almutairi O, Lamfon M, Alnawwar M, Baig M. Awareness and attitudes towards organ donation among medical students at King Abdulaziz University, Jeddah, Saudi Arabia. *J Pak Med Assoc*. 2017;67(4):534-537. <https://jpma.org.pk/PdfDownload/8150>. 1 Haziran 2021'de erişildi.
7. Parisi N, Katz I. Attitudes toward posthumous organ donation and commitment to donate. *Health Psychol*. 1986;5(6):565-580. doi: 10.1037//0278-6133.5.6.565.
8. Yazici Sayin Y. Turkish validity and reliability of Organ Donation Attitude Scale. *J Clin Nurs*. 2016;25(5-6):642-655. doi: 10.1111/jocn.12943.
9. Abbasi M, Kiani M, Ahmadi M, Salehi B. Organ transplantation and donation from the point of view of medical students in Iran: Ethical aspects and knowledge. *Cell Mol Biol (Noisy-le-grand)*. 2018;64(1):91-96. doi: 10.14715/cmb/2018.64.1.16.
10. Tumin M, Tafran K, Tang LY, et al. Factors Associated With Medical and Nursing Students' Willingness to Donate Organs. *Medicine (Baltimore)*.

- 2016;95(12):e3178. doi: 10.1097/MD.00000000000003178.
11. Dibaba FK, Goro KK, Wolide AD, et al. Knowledge, attitude and willingness to donate organ among medical students of Jimma University, Jimma Ethiopia: cross-sectional study. *BMC Public Health*. 2020;20(1):799. doi: 10.1186/s12889-020-08931-y.
 12. Güler N, Yılmaz P, Erturhan Türk K. Hemşirelik öğrencilerinin organ bağışısı hakkındaki tutumları ve etkileyen faktörler. *HEAD*. 2020;17(ES):38-44. doi:10.5222/HEAD.2020.02223.
 13. Taş F, Selçuk Tosun A, Akgül Gündoğdu N. The Effect of Islamic Belief and Spiritual Well-being on Organ Donation in Turkey: A Descriptive-Relational Study. *J Relig Health*. In press. doi: 10.1007/s10943-021-01252-3.
 14. Ríos A, López-Navas A, López-López A, et al. A Multicentre and stratified study of the attitude of medical students towards organ donation in Spain. *Ethn Health*. 2019;24(4):443-461. doi: 10.1080/13557858.2017.1346183.
 15. Mohs A, Hübner G. Organ donation: the role of gender in the attitude-behavior relationship. *Journal of Applied Social Psychology*. 2013;43(1):E64-E70. doi: 10.1111/jasp.12042.
 16. Bapat U, Kedlaya PG; Gokulnath. Organ donation, awareness, attitudes and beliefs among post graduate medical students. *Saudi J Kidney Dis Transpl*. 2010;21(1):174-180. https://www.sjkdt.org/temp/SaudiJKidneyDisTranspl211174-3658466_100944.pdf. 1 Haziran 2021'de erişildi.
 17. Martínez-Alarcón L, Ríos A, Gutiérrez PR, et al. Attitudes Toward Organ Donation: Differences Between Medical and Nursing Andalusian Students. *Transplant Proc*. 2020;52(2):496-499. doi: 10.1016/j.transproceed.2019.12.035.
 18. Mikla M, Rios A, Lopez-Navas A, Gotlib J, et al. Factors Affecting Attitude Toward Organ Donation Among Nursing Students in Warsaw, Poland. *Transplant Proc*. 2015;47(9):2590-2592. doi: 10.1016/j.transproceed.2015.09.031.
 19. Lei L, Deng J, Zhang H, Dong H, Luo Y, Luo Y. Level of Organ Donation-Related Knowledge and Attitude and Willingness Toward Organ Donation Among a Group of University Students in Western China. *Transplant Proc*. 2018;50(10):2924-2931. doi: 10.1016/j.transproceed.2018.02.095.
 20. Marván ML, Orihuela-Cortés F, Álvarez del Río A. General Knowledge and Attitudes Toward Organ Donation in a Sample of Mexican Medical and Nursing Students. *Rev Cienc Salud*. 2020;18(2):1-19. doi: 10.12804/revistas.urosario.edu.co/revsalud/a.9240.
 21. Rydzewska M, Drobek NA, Małyszko ME, Zajkowska A, Małyszko J. Opinions and Attitudes of Medical Students About Organ Donation and Transplantation. *Transplant Proc*. 2018;50(7):1939-1945. doi: 10.1016/j.transproceed.2018.03.128.